

Irakaskuntza hizkuntzaren hautaketa Unibertsitatean

T X I L L A R D E G I

euskararen erabilpena, unibertsitatearen mailan, gertakari berri xamarra da.

Oro har, XX. mendera arte euskara ez baita irakats eta ikas tresna izan.

Eta XX. mendean bertan ere, euskara bidezko Unibertsitate irakaspena azkeneko hamarkadetaraino ez da funtsez errotu, osatu eta bideratu.

Hori dela-eta, zalantzak, errakuntzak eta atzerapausoak, aurrerakada harrigarriekin batera mamiturik, gure begien aurrean daude.

Gi ro honetan, horregatik, onuragarri izan dakiguke atzerriko kontuen berri ematea.

Europakoak eta Ipar Ameriketakoak bereziki, arrazoi argiengatik guk orain jasaten ditugun zorabioa eta hautatu-beharraren larria herri horietan berriki jasan baitituzte.

Baina azterkizunaren zabalak berak zuhurtziara eramaten gaitu ezinbestean.

Ikuspegi orokor bat ematen saiatuko gara ondoko le-
rro hauetan.

Ongi dakigu, jakin, informazioa ez dela beti nahi genukeen bezain zabala edo zehatza. Eta dagoen horietan ere, egin beharreko bilaketa eta hautaketa nekez egin daitezkeela hutsik gabe.

► **Txillardegi** idazlea eta soziolinguista da, eta EHUko irakasle emeritua.

Izan bedi aitor hau, beraz, abiapuntu apala. Ondokoak oraingo honetan baino sakonkiago eta hobeki bildu ahal daitezten.

Joera orokorrak European barrena

«European barrena» idatzi dugularik, Ameriketako Kanada (edo Quebec zehazkiago) erantsi behar genukeen.

Guk ezagutu eta erabili dugun informazioaren oinarrian, joera orokor batzuk aurkitu ditugu.

Eta gu gatzekion irakaskuntzaren alorrari dagokionez, eta ondoko lerroetan xehekiago azalduko denez, hau esan bide daiteke: *lehenengo bi zikloetan*, oro har, *bertako nazio-hizkuntza* hartu ohi dela irakats-tresnatzat.

Eta *hirugarren zikloan*, aldiz, nazio-hizkuntzarekin batera, edota berau gaindituz eta ordezkatzuz ez gutxitan, *ingelese* datorrela indarrean eta hazkor; gero eta herrialde zabalagotan.

Ikerkuntza burutzeko Bibliografiaren beharrak, bate-tik; eta kanpo-harremanetarako baldintzek, bestetik, ingelese hautatzera bultzatzen dute.

Baina goazen orain polikiago.

Ēskualde elebakarrak vs. eskualde elebidunak

Normalean, eta gure inguruko politika ofizialak sinetsarazi nahi duenaren kontra, eskolako eta lizeoko irakaskuntzan gertatzen denaren bidetik, eta Unibertsitatearen mailan ere bereziki, *lurraldetasuna* bihurtu da glotopolitikaren ardatza.

Alegia, eskualde batean, *hizkuntza bakar bat* izaten da irakaskuntzako mintzabide eta tresna. Ez bi edo hiru. Nahiz ikasleak (proportzio honetan edo hartan) elebidunak izan. Edota, irakas-gaietan, halabeharrez, atzerriko hizkuntzak noiztenka erabili beharra gertatu.

Suitzan, adibidez, *elebakarrak* dira Unibertsitateak: Zurich-ekoa alemanieraz ari da, Genevakoa frantsesez. Erabat Hanburgon edo Lyon-en bezala.

Bat aldizkarian eta bestetan ere askotan neronek azpimarratu izan dudanez, hauxe izaten da Soziolinguistikaren alorrean jantziak ez diren pertsonen jasan ohi duten lehenengo ezustea: hemen txalotzen eta bultzatzen den «Unibertsitate elebiduna»... ez dela inon aurkitzen!

Elebidun fama (merezia) duten eskualdeetan (Belgi-ka, Suitza, Suomi), biztanlerik gehienak elebakarrak izaten direla; eta ez elebidunak. Eta bide beretik Unibertsitateak: beren irakaskuntzan eta beren bame-martxan, elebakarrak izaten direla.

«Eskualde elebidunetan denak elebidun» leloa, beraz, errentagari gerta daiteke, agian, boto-emendiorako; baina osoki *elebidunez*, eta ez bestez, osatutako herririk... ez dago.

Are gutxiago *elebidun orekatuz* soilki osatutakorik.

1. Komunikazioaren mailan, hizkuntz ordezkapenerako trantsizio-gune berezi eta igarokorretan salbu, hizkuntza bat agertzen da gailen.

Gehien-gehienez, nola-halako diglosi egoera gerta daiteke (orain «diglosia» hitza Ferguson-en jatorrizko babilioaz erabiltzen dugularik). Zeren-eta kasu hauetan ere, elkarren ondoan bizi diren bi hizkuntzok *funtzio desberdina* betetzen baitituzte.

W. Mackey kanadarrak aspaldidanik aurreikusi zenez, gizatalde berean bi hizkuntza egokituz gero, *eta biok funtzio berberekin*, biotako bat erredundante gertatzen da, soberan dago; eta suntsitu egiten da, gizataldeak erabiltzen ez duelako. Bi hizkuntzok biziko badira, plangintzaz edo halabeharrez, funtzio hautaketa egin behar da, eta zeini bere funtzioa esleitu.

Unibertsitatearen arloan, beraz, joera horietxek aurkitzen ditugu gailen.

2. Herrialde elebakarretan ere, zientzien garapenari eta bibliografiaren arazoari erantzuteko, Unibertsitatearen alorrean batez ere, nola-halako elebitasun funtzionala agertzen eta indartzen da.

Suedian, eman dezagun.

Suedia Estatu elebakarra da, eta hizkuntza ofizialtzat suediera du. Iparraldeko suomieradunen eta langile etor-

kinen kasuak at utziz, Administrazioan, mass-medietan, ospitaletan, dena egiten da suedieraz. Baina bigarren hizkuntza bat ongi ezagutzearen abantailak ezaguturik, ingelesa bihurtu dute bertako A-hizkuntza.

Eskolan gaur ingelesa ikasten dute ikasle guztiak (bigarren hizkuntza gisa). Eta eskolaldia amaitzean, *suediar guztiak* dira ingelesez poliki irakurtzeko, idazteko eta mintzatzeko gai.

Suediarrek, hala ere, ez dute, *beren artean eta mintzagai arruntetan*, ingelesa erabiltzen. Nahiz suediarrek ingelesez, esan dugunez, polito jakin, beren artean komunikatzeko tresna bakarra suediera dute.

Eta alde honetatik, Suediakoa agertzen da biharko glotopolitikaren adibide paradigmatico.

Ingelesak Suedian *beste funtzio bat du*. Ikerkuntzarako, goiko ikasketarako, atzeritarrekiko harremanetarako, informatikaren irakurketetarako, turismorako, *ingelesa* erabiltzen dute suediarrek.

Gainerakoetan, *suediera*.

Oso egoera antzekoa dute beste bi Estatu «ipartarrek»: Norvegiak eta Danimarkak, alegia. Norvegiarrek eta daniarrek ere, oro har, ongisko erabiltzen dute ingelesa.

Baina ohiko funtzio arruntetarako (familia, auzoa, herria, lagunartea, lankideak, nazio barruko eginkizunetarako) norvegiara zein daniera darabilte, hurrenez hurren. Eta ez ingelesa.

Badago halako letrarik gabeko akordio irmo bat, denek onartua.

Suomi-Finlandian ere egoera antzekoa dute. Baina suomiera ez baita hizkuntza germanikoa, eta elkar ulerkuntza erabat desberdina denez, multzo «nordikotik» at jartzea komeni zaigu oraingoz.

Konplexutasunean barrena

Dagoeneko idatzia dugunetik ondoriozta daitekeen bezala, Unibertsitateko irakats-hizkuntza hautatzerakoan, hautua ez da batere erraza izaten.

Alde batetik, gizartean erabiltzen diren hizkuntzen *corpus*-ean egoeren aniztasuna dago. Zenbait aldiz, zeharo normalizatuta dauden bi (edo gehiago) mintzairaren artean aukeratu behar da. Bestetan, aldiz, gerta daiteke (eta gertatu egiten da) hizkuntzon arteko bataren «corpusa» zeharo finkatuta egotea, eta bestearena ez.

Aniztasun bertsua topatzen dugu maiz bi hizkuntza horietako *estatus* soziolinguistikoak alderatzean. Oso maiz gertatzen baita hautagai den hizkuntzetako bat debekatuta egotea, edota kulturaren eta administrazioaren eginkizunetatik at luzaz egona izatea; eta horretaz «herdoildurik» edo «zaharkiturik» nolazpait.

Bestea, berriz, luzaz ere gobernamenturako edo irakaskuntzarako tresna egonik, prest eta gaurkoturik.

Bide beretik, *demografiak* ere badu hautuan bere eragina.

Beste alde batetik, hizkuntza horrek ofizialtasuna Estatutatu bakar batean izateak (edota ofizialtasun hori bizpahiru Estatutan batera) ondorio nabarmenak ditu, gisa denez, irakaskuntza osoaren alorrean. Eta, beraz, gauza bera Unibertsitatearenean.

Hitz batez, ikuspegia anitzegia da azkarregi ondorio orokorrak ateratzeko.

Eta, hori dela-ta, orokorkerietatik ihesi, banaka aztertuko ditugu kasu adierazgarri batzuk. Hauxe iruditzen baitzaigu irakurlearentzako onuragarriena.

Suedia

Bihur gaitezen Suediaren kasura (jadanik laburki aipatua).

Suediako 19 Unibertsitateetan *suediera* da oinarrizko irakats tresna. Eta, ondorioz, ezinbestezko baldintzapena da, Unibertsitateko ikastaroak jarraitzeko, suedieraz ongi jakitea. Alegia, azterketak eta abar gainditzea.

Salbuespen bakar bat (berbera Estatu ipartar «nordiko» guztietan): gainerako herri kideetako baten hiztuna izatea. Alegia, eta Suediari bagagozkio, Danimarkakoa, Islandiakoa, Faroe uharteetakoa, Norvegiakoa izatea. Eza-

guera pasibotik elebitasun osora pasatzeko ibia oso erraza delako.

*Karlstad*eko Unibertsitatean, adibidez, dena irakasten da suedieraz (atzerriko hizkuntzak eta datxezkien literatura eskolak ez ezik).

Orebro-koan, eskolen %90 suedieraz; eta gainerako %10a ingelesez azaltzen delarik.

Stockholm-go Unibertsitatean, %72 inguru suedieraz, gainerako %28a ingelesez (bereziki, irakurtzen dugu, «atzeritikako ikasleen zerbitzutan»).

Uppsala-ko famatuan, %92 suedieraz, %8 ingelesez.

Kungl Teknisk Högskola Politeknikoan, %98 suedieraz.

Linköpings Universitet-ean, 1. edo 2. zikloak, dena suedieraz; 3.a ingelesez.

Hain zuzen ere, eta atzeritikako ikasleak suedieraz trabatzen, dohainezko ikastaldiak eskaintzen ditu Unibertsitateak; ikasle guztiek hasieratik suedierazko eskolak trabarik gabe jarrai ahal ditzaten.

Eta jakintza alor askotan bibliografiarik gehiena ingelesezkoa denez, gaur egun Suediako bai irakasleek bai ikasleek ingelesaren ezaguera ona izaten dute. Eta elebitzagaitasun hori gorantza doa.

Askotan badago ikaskizunak ingelesez ikasteko aukera, baita ingelesez azterketak egiteko ere. Atzeritarren zerbitzutan, noski; baina baita zenbait aldiz dena ingelesez burutu nahi duten suediar ikasleentzat ere.

Ohar bat: Suomi-Finlandiako Unibertsitateetan suedierak eskubide garrantzitsuak baditu ere, Helsinkikoan barne, simetriarik batere ez dago. Eta suediar suomieradunek ez dute suomieraren aldetik inolako hobaririk.

Danimarka

Antzekoa izanagatik ere, interesgarri izan daiteke Danimarkako kasua begiratzea.

Danimarkan 8 Unibertsitate daude (Far-Oer uhartetakoa barne); eta irakats hizkuntza *daniera* da. Salbuespen bakarra, uharteetakoa. Hauetan danieratik oso hurbil da goen *faroerak* hartzen baitu berorren lekua.

Atzerritarrek danierazko gaitasun azterketa gainditu behar dute matrikulatzean.

Eta, Suedian gertatzen denaren bidetik, ipartar multzoko hizkuntza batez edo bestez mintzo direnek (norvegiarrek, suediarrek, islandiarrek, faroetarrek) ez dute hizkuntza froga hori pasatu behar.

Irakurleak badakike agian, ipartar germaniko guztiek aisa lortzen dutela elkar-ulerkuntza. Hain zuzen, «Ipartar Kontseiluko» bilera internazionaletan bakoitzak bere hizkuntzaz egin ohi du hitz; eta aldibereko itzulpenik ez dago.

Aarhus Universitet delakoan eskuarki ikastaroak danieraz ematen dira.

Gauza bera *Roskilde Universitet*-ean (%80 danieraz, %15 ingelesez).

Zifra bertsuak ematen dira *Politeknik*-etako hizkuntz erabilpenari buruz, nahiz hauetan ingelesak kurtsoen herena iritsi.

Norvegiaren kasua guztiz antzekoa da (ipartarrekiko salbuespena barne).

Estonia

Estonian 4 Unibertsitate daude.

Nahiz sobietar garaian, mende erdi batez, Moskutik errusiera osoki bultzatzen zelarik, eta «eesti» edo estoniera bazterten, gaur egun nazio hizkuntza horixe da Unibertsitateetako irakats hizkuntza 1. eta 2. zikloetan; eta bertan ikasi ahal izateko, ezinbesteko baldintza da estoniera ongi ezagutzea.

Hau egiaztatzeko legeak agintzen duen gaitasun-froga gainditu behar da.

Ohar txiki bat: *estoniera* (hizkuntza uralo-altaikoa izanik) suomieraren lehengusua da. Eta egituraz eta tradizioz osotara errusiera eslabotik urruti.

Letonia, Lituania

Letoniera ez da uralo-altaikoa. Baina urrun dago errusieratik.

Gaur egun, sobietar garaiko errusiar inmigrazio gaitza ren ondorioz, errusiera da nagusi alor eta barruti batzuetan; bai Letoniaren Ekialdean, baita hirietan eta Riga hiriburuan bertan ere (ikus *Bat* 7-8, 1992).

Hala ere, Letoniako 4 Unibertsitateetan letoniera da irakats hizkuntza nagusia: 1992-1996 lau-urtekoan %90 letonieraz; errusiera %6 baizik erabili ez zelarik.

Matrikulatzen diren ikasleek, *letonieraz gain*, beste bi hizkuntza ezagutu behar dituzte. Berrikiago (2002ko Otsailko komunikazio pertsonala) horren egiaztapena izan dugu. *Latvia* aldizkariaren zuzendaria den Viktors Ivbulis irakasleak hau adierazi baitu: «Now courses at the University of Latvia are taught *in Latvian only*».

Lituaniako 7 Unibertsitateetan, era berean, irakats hizkuntza *lituaniera* da.

Hori dela-ta, beste leku batzuetan bezala, dohainik eskaintzen zaizkio ikasleari lituanieraz trebatzeko saioak; kurtsoen hasieratik ikaskizunak atzeritarrek arazorik gabe jarrai ahal ditzaten.

Irakats hizkuntza lituaniera izatea Estonian eta Letonian baino ulerterrazagoa da. Inmigrazioa hemen txikiagoa izanik, egoera soziolinguistikoa beste biotan baino aldekoagoa baita bertako hizkuntzarentzat.

Bai irakasgai batzuetan, bai bibliografiaren mailan, askotan atzerriko hizkuntza batzuk erabiltzen dira; ingeleza bereziki.

Oso ohar antzekoak egin daitezke *Txekia* eta *Eslova-kiako* Unibertsitateei buruz: nazio hizkuntza dagoela nagusi, are matrikulatzeko aurre baldintza ere.

Aipu labur bat Eslovakiari buruz: eslovakiera eta txekiera hizkuntza antzekoak izan arren, Eslovakiako Unibertsitateetan txekieraren bazterketa osoa da.

Suomi

Suomi-Finlandia Estatu elebiduna da.

Gehiengoa (%94) suomieraz mintzo da gaur, eta gutxiengoa (%6), suedieraz.

Gutxiengo horrek, hala ere, XIX. mendean komunitate nagusia izan ondoren, eta Helsinki-Helsingfors hiriburuan bereziki, indar handia atxiki du gaur arte.

Eta Unibertsitatearen alorrean nabarmen dago behinola izandako gorentasun horren arrastoa (ikus *Bat* 30, 1999).

Suomiko Unibertsitaterik zaharrena Abo-koa da (1640), eta suediera hutsez sortu zen. Suomitarrek suomiera erabiltzen zuten familian, lagunartean, beheko mailako egin-behaketan, B hizkuntza gisa.

Baina goiko zereginetan eta alorretan, suediera erabiltzen zuten (bertako A hizkuntza gisa).

Diglosi giro hura zela-ta, Aboko Unibertsitatea, esan dugunez, *suedieraz* abiatu zen; nahiz itsasotik kilometro gutxi urrunduz gero, inguru suomieraduna topatu.

Eta suedieraz jarraitu zuen XIX. mendean barrena: bai jatorrizko gunean, Abo-Turku, Mendebaldeko kostaldean, eta 1827an hiri eta Unibertsitatea bera erre ziren arte; eta bai Suomiko hiriburu berri bihurtu zen Helsinki-Helsingforsen, Hegoaldeko itsasertzean.

1. Suomitar mugimendua XIX. mendean abiatu eta azkartu ahala (1865etik aitzina, eman dezagun), Unibertsitatearen suomiertzea izan zen xede nagusietako bat. Eta suomieraren «ulerkuntza» bederen hasi zen eskatzen; eta gerora ezaguera osoa.

1894ko Urtarrilaren 10eko Dekretua izan zen oso adierazgarria, honi buruz: «Tout candidat à un poste universitaire doit être *capable d'enseigner en Finnois*», irakurtzen dugu Gambier-en luman (Gambier 1986, 226).

1903az geroztik Unibertsitatea elebiduna da legez.

Areago Suomi Estatuak, gerratearen ondoren, burujabetza lortu zuenean.

Suediar gutxiengo aberats indartsuak alde aurretik sumatu zuen suomieraren hedakunde eta etorriko zela. Eta 1920an gauzatuko zena alde aurretik igarririk, aurrea hartzerat deliberatu zen.

Turkun gehiengo zen suomieraduna (%63,6 suomieradun elebakarra, %14,9 suedieradun elebakarra, eta %20,4 elebiduna, 1920ko datuek erakusten dutenez).

Suedieradunek, Unibertsitatera ere suomieraren olautua iritsiko zela jakinik, eta intuizioz ez baitzuten inolaz ere nahi Turkun Unibertsitate «elebidunik», suediera hutsezko *Abo-Akademi* izenekoa prestatu zuten, finantzaketa pribatuaz bultzatuz.

1917-1918 urteetan, horretara, Suomiren burujabetza mamitu baino lehenago (Suomiren askapena 1918koa izanik), Abo-Akademi delakoa abiatu zuten.

Abiapuntuko ikaslegoaren hizkuntz egitura adierazgarria da:

- 3.245 ikasle: 1.397 suedieradun (%73,9), 848 suomieradun (%26,1).

Gehiengo nabarmena zuten suedieradunek. Ez baita batere harrizkekoa: oro har, Suomi osoan, suomieradunak ziren gehiengoak, bai; baina Unibertsitatearen alorrean ez.

Dirudunak suedieradunak ziren, nolazpait esateko.

Handik 3 urtera (1920), aurrez aurre eta hiri berean, *Abo-Turkuko* Unibertsitate ofiziala sortzean, ikaslegoaren hizkuntz egitura guztiz desberdina zen:

- 8.570 ikasle: 8.492 suomieradun (%99,1), 78 suedieradun (%0,9).

Eta honako puntu hau azpimarratu nahi genuke bereziki: 1920an suomieradun finlandiarrek ez zutelara, *Helsingfors-Helsinki* mistoaren bidetik, Unibertsitate misto edo *elebidunik* sortu; edota gehiengo suedieradun baten ondoko «adar» bat, orokorraren «barruan».

Barne mugidaz edo Soziolinguistikaren legeak eta hizkuntz gehiengoaren baldintzapenak ongi ezaguturik, suomiera hutsezko Unibertsitate oso bat eraiki zuten Turkun, Abo-Akademirekiko parez pare.

Suedieradunek berdin jokatu zuten bi urte lehenago, esan dugunez.

Eta hiri berean bi Unibertsitate sortu ziren horrela: desberdin eta burujabe, eta irakaskuntzaz eta administrazioz *biga*. Ez bat.

1.1. *Helsinki-Helsingfors* Unibertsitatean ezin berdin jokatu. Eta hemen Departamentu mailan bederen gune suediar bat salbatzen saiatua ziren suedieradunak. Eta 1947az geroztik 23 «katadera» (departamentu edo sail,

gutxi gorabehera) ari dira suediera hutsez; gainerakoetan (hirurehun bat orain) suomiera darabiltelarik.

Gaur egun, bestalde (1981az geroztik) Abo-Akademi suedieraduna finantzaketa publikoaz bizi da.

1.2. Ondoko urteetan finkatuta gelditu da egoera orokorra.

Eta 20 Unibertsitate edo Ikasgu gorenen balantzea hau da (ikus McRae 1997, 295) 1990eko datuak oinarritzat hartuz:

Helsinki-Helsingfors Unibertsitatea. Handiena (28.200 ikasle). Gehiengo nabarmena suomieradunek osatzen dute; suedieradunak %5,3 baizik ez direlarik (1.500 ikasle).

Legez manatua denez, *Helsinki-Helsingfors* Unibertsitatea elebiduna da.

Baina «de facto» suomieraduna da hein handi batez. *Yliopisto* (=Unibertsitate) agerkari ofizialean, ia suomiera hutsez argitaratua, aisa egiazta daiteke esaten ari garena.

2. Suedieradun ikaslegoa Abo-Akademira biltzen da; baita beronen menpeko ikasguetara:

1978-1979: 3.200 ikasle (laurden bat elebidun, jatorriz suedieradunak nahiz jatorriz suomieradunak).

Eta gainerako Unibertsitateak —*Turku, Tampere, Oulu, Joensuu, Otaniemi, Jyväskylä, Kuopio, Rovaniemi* (Laponian)— suomiera hutsez ari dira.

1984ko zifrak hauek ziren:

- *Helsinki-Helsingfors*, FS, 24.267 ikasle (28 sail suedieraz).

- *Abo* zaharra, S, 4.052 ikasle; *Turku* berria, F, 8.753 ikasle.

- *Tampere*, F, 8.976 ikasle.

- *Oulu*, F, 7.281 ikasle.

- *Jyväskylä*, F, 6.257 ikasle.

- *Helsinki Politeknikoa*, F, 7.966 ikasle.

- *Helsinki Ekonomi Fakultatea* bikoiztuta dago: 4.086 ikasle suomieraz, 1.480 ikasle suedieraz.

3. Hizkuntza «internazionalei» buruzko erabilpenaz, azkenik (bigarren edo hirugarren irakats hizkuntza, kasuen arabera), ikasleen %97,6k aukeratzen du *ingelese* (1992).

Proporzio hori gorantza joan da eta gorantza doa. 1956an, adibidez, %44,8koa zen. Garai hartan lehen-tasuna alemanierari ematen zitzaiolako (%51,5).

Belgika

(Ikus, nolana ere, hemen errepikatuko ez ditugun datu batzuk *Bat* aldizkarian, 1990-XI, 49-66).

1. 1815-1830 urteetan irakats hizkuntza latina izan ondoren, belgikar erresuma 1830ean sortzean, frantsesak kendu zion lekua orduko 4 Unibertsitateetan: Ganten eta Lovainan (*Gent* eta *Leuven* jatorrizko izenez), Flandrian beraz; Liejan (*Liège*), Walonian, eta Brusela hiriburuan (*Brussel*, *Bruxelles*).

Eta gauzak ez baitziren 1930era arte aldatu, hau esan daiteke: Flandriako Unibertsitateetan irakats-hizkuntza *frantsesa* izan zela mendebetez, bertako nederlandera bazterturik egon zelarik.

Ganteko Unibertsitatean, Flandria betean, irakaskuntza osoa frantsesez gauzatzen zen. Salbuespen txiki eta bakarra, nederlanderazko *Hizkuntza eta Literaturari* buruz 1855ean estrainatu zen ikastaroa.

1.1. Flandriar gizarteak onartuta zeukan egoera diglosiko hura: *nederlandera dialektala* (tokian tokiko «flamenkera» mota) etxeko eta eginkizun apaletako mintzabidea; goiko arloetan, berriz, eta Unibertsitatean bereziki, *frantsesa* erabiltzen zelarik.

Honetaraz gero, puntu garrantzitsu bat azpimarratu behar da: flandriarrek prest zeukatela, funtsean, beren hizkuntza estandarra. Holandako hizkuntza ofiziala, hain zuzen.

Aita *Guido Gézelle*-ren jarraitzaileen jarrera ultraflandriar eta hiperkatolikoa gaingiduz gero bederen, arazorik ez hizkuntzaren mailan. Frogarik handiena, jakina, Holandako Unibertsitateen kasua. Hauetan nederlandera erabiltzen zen jadanik.

XIX. mendean flandriar abertzaletasuna piztu zenean, irakaskuntza nederlanderatzeko asmoa indartuz eta heda-

tuz joan zen. Eta 1890etik aurrera, nederlanderen aldeko elkarteek gero eta ozenkiago eskatzen zuten *Ganteko Unibertsitatea* nederlanderatu beharra.

1896an, *Jules Mac Leod* Ganteko irakaslearen zuzendaritzapean, «Flandriar Unibertsitate Batzordea» izenekoa sortu zen; eta ondoko urtean (1897) bere Agiria kaleratu zuen, helburu nagusizat hau hartuz: Ganteko Unibertsitatearen nederlanderaketa. Salbuespen bakar batez: Fakultate teknikoetan frantsesa erabiliko zela ordukoz.

Ludowic De Raet bruselarrak hartu zuen orduan bultzatzaileen gidaritzaz; eta batera *irakaskuntzaren eta administrazioaren* nederlanderatu beharra aldarrikatu zuen.

Ohar garrantzitsu bat: Ganterentzako «*Unibertsitate elebidunaren*» aurka kokatu zela De Raet hasieratik beretik, eta frantsesaren erauzketa osoaren alde. Eta 10 urtez (1897-1907) iraun zuen proiektu-borroka gogorra hasi zen.

1.2. Urte horretantxe agertu zen Flandriar Unibertsitate Batzordearen bigarren Txostena.

Giroa ez zen batere nederlanderatzearen aldekoa.

Flandriarrak, oro har, katolikoak izanik, traba gaitza zitzaien Elizaren agintaritzaz nederlanderen kontra paratzea.

Hots, eta adibidez, pisu handikoak izan ziren Mercier Kardinalaren hitzak (1906): «*Quiconque comprend le rôle de l'Université ne peut raisonnablement pas prétendre de mettre le français et le flamand sur un pied d'égalité*».

Nahiz jarrera honek, jadanik idaroki dugunez, ez bururik izan ez hankarik gorabeheren *Rijksuniversiteit Gent Estatuarena* zen.

Lovainakoa, aldiz, katolikoa, Elizarena.

Eta 1910ean, desberdintasun politiko guztien gainetik, baturik jokatu zuten Belgikako Parlamentuan Ganteko Unibertsitatearen arazoaz hiru diputatu flandriar gaztek: *Louis Franck* liberalak, *Frans Van Cauwelaert* katolikoak (moderatu eta belgikazalea) eta *Kamiel Huysmans* austro-marxistak.

1911ko Martxoaren 31n, 1916-1917 ikastarotik aurrera Unibertsitatea osoki nederlanderatzeko lege-proiektua aurkeztu zuten orduko 6 parlamentari flandriarrek.

Artean 1914ko mundu-gerla hasi zen, eta Ganteko Proiektua bazterturik geratu zen. Hain zuzen ere, alemanen okupazio pean abiatu zena, iseka-nahiz, «Von Bissing Unibertsitatea» birbataiatu zuten flandriar abertzaleek; sorkuraz maingu eta «collabo» kutsuaz gaitzetsiz.

Xeheki kontatzea luzeegia litzatekeen gorabeheron ondotik, 1929ko Irailaren 10ean aurkeztu zuen gobernuak lege berria. Beronen arabera, 1930-1931 ikastarotik aurrera Ganteko Unibertsitatea *nederlandera hutsez* ibiliko zen, bai irakaskuntzaren bai administrazioaren alorretan (1930-IV-05eko legea).

Berriro ere salbuespen bat gelditu zen zintzilik: Ganteko Fakultate teknikoek frantsesez jarraituko zuten 1935-1936 ikasturtera arte.

Flandrian egonik, eta lurraldetasuna Belgikan hertsiki ezartzen delarik, patua garbi ageri: 1932ko lurraldeketa legeztatzean, nederlanderatzea zetxekion Ganteko Unibertsitateari, gainerako instituzio ofizial guztiei bezala.

Eta horrela izan zen. Eta geroztik *nederlandera hutsez* ibiltzen da Gante.

2. Ganteko Unibertsitatea Estatuarena zen, *Rijksuniversiteit Gent* izenak berak adierazten duenez. Lovainakoa, aldiz, pribatua, Elizarena: *Katholieke Universiteit Leuven*.

Beronen nederlandarakuntza, hitz batez, beste modu batera bideratu behar. Oraingoan Apezpikuaren eskutik, oro har, edo beronekiko borrokan.

Ganteko arrakastaren ondoren, giroa aldatzen ari zela sumatu zuen Elizak, jakina; eta flandriar ikasleek mordoka joko zutela Lovaina aldera.

Eta 1930-1931n *Lovainako* Unibertsitatea *bikoizten* hastea erabaki zuen. Alegia, *bi lerro* paralelo egongo ziren aurrerakoan elkarren ondoan: bata «moda zaharraren» araberrakoa, *frantsesez* ari, eta bestea, berriz, berria, *nederlanderaz*.

1935-1936 ikastaroan bide bera hartu zuen *Bruselakoak*.

3. Eta 32 urtez, bikoizturik, baina leku beretan, bi Unibertsitate elebidunak izan ziren: bai Lovainakoa, bai Bruselakoa.

Hizkuntzari dagokionez, elkargainkako egoera horrek ez zuen ondorio txarrak izan Bruselan.

1939rako bikoiztuta zegoen Lovainako irakaskuntzaren %74a; 1955erako, %84raino iritsi zen kopuru hori. Eta ikasle kopuruari dagokionez, hein bera zuten ikasle frantsesdunek eta nederlanderadunek.

Baina leku berean bi «sailak» egoteak alderdi txarrak zituen Lovainan. Populazio oso bat (milaka ikasle, irakasle eta funtzionario) bizi zen frantsesez nederlanderadunek inguratutik, Flandrian *frantses uhartea* zen. Elebidun bakarrak normalean flandriarrak izanik, nederlanderaren erabilpena oztopatuta zegoen.

Soluzio bakarra «bi sailak» (orduko hizkera erabiliz) *erabat bereiztea* zen. Unibertsitate nederlanderaduna, *Katholieke Universiteit van Leuven* izenekoa, Lovainako kokaleku zaharrean gelditu zen, hizkuntz mugaz Iparraldean.

Bi Unibertsitateok, horretara, elkarretatik aparte gelditu ziren (eta horrelaxe daude gaur ere); tartea 25 bat kilometrokoa delarik, eta elkarren agerian ari direla.

Urratsa oso garrantzitsua zen; besteak beste Belgikako Unibertsitaterik handiena, urrundik, eta famatuena, Lovainakoa zelako.

Erdibiketatik 5 urtetara hau zen egoera:

Nederlanderaz

• Rijksuniversiteit Gent	11.053 ikasle
• Katholieke Universiteit Leuven	16.052
• Vrije Universiteit Brussel	3.507
• Univ. Depts. Antwerpen	4.700

Frantsesez

• Université d'Etat (Liège)	7.775 ikasle
• Univ. Catholique de Louvain	12.642
• Univ. Libre de Bruxelles	8.635
• Depts. Univ. Mons	1.739

Lurraldetasunaren ideiaaren ildotik beti (ez baitzen onartu Belgika «elebiduna», Flandria nederlanderaduna *gehi* Walonia frantsesduna baizik) Unibertsitatea *bikoiztu* egin zen.

Kas Deprez flandriar irakaslearen hitzak errepikatuz esatekotan:

Le pays avait opté pour un *double unilinguisme*; et non pas, ce qui eût été une autre possibilité, pour un *bilin-guisme généralisé* dans tout le pays.

4. Zer egingo Bruselako ULB-VUB delakoaz?

Bide bera hartu zuten: bikoizketarena.

Eta berau ere *bikoiztu* egin zen 1969an; aurreko urtean Louvain&Leuven bezala.

Biak Bruselako lurralde zabalean gelditu ziren (hiriak 162 km² ditu), gune desberdinetan sakabanaturik.

Gaur egun nederlanderazko Fakultateak hiru kokagune nagusitan daude: Etterbeek-en, Rode-n eta Jette-n.

Gehienak Campus Oefenplein-en daude, Bruselako hego-mendebaldean. Beste batzuk Jette udalerrian, iparraldean; eta gainerakoak, Biologiaren alorrekoa oro har, St. Genesius Rode udalerrian, hegoaldean.

ULB frankofonoa, bere aldetik, Ixelles-ko batimendu zaharretan dago (Solbosch-en). Medikuntza, berriz, Anderlecht-en, mendebaldean.

Ezin hemen xehetasun askotan abia.

5. 33 urtez, beraz, 1935-1968, bai Bruselan bai Lovainan, *bi Unibertsitateak* elkarren ondoan bilakatu dira, *paraleloki*, inolako nahas-mahasik gabe nolazpait esateko, eta gaur egun horretan daude.

Baina 1968-1969az geroztik, gaiztotuta zegoen giroa erazteko, eta bakea lortzeko, bikoizketa funtzionalari *be-reizketa geografikoa* ere erantsi zaio: ikasle frantses eta nederlanderadunek ozta-ozta dute elkarrekiko harremanik.

Hasierako 4 Unibertsitateak 6 bihurtu dira hertsiki.

ULB delakoak, 1843ko Azaroaren 20an sortu zenean, 96 ikasle zituen.

Gaur, berriz, hauxe da bi Bruselako Unibertsitateon egoera, zenbaki larritan: *U.L.B.*, frantsesez, 18.000 ikasle; *V.U.B.*, nederlanderaz, 8.500 ikasle.

Suitza (C.H.)

1. Suitzan lau «nazio hizkuntza» izanik (alemaniera, frantsesa, italiara eta erromantxera), aniztasun hori Unibertsitatearen alorrean ere nabaritzen da.

Nolanahi ere, *erromantxera* (erretorromanieraren suitzar adarra) ez da Suitza guztian erabiltzen, eta ofiziala ere Graubünden kantoian bakarrik. Honetan ere hedadura txikikoa baita (22.000 hiztun, 1980), denak elebidun, oro har; kantoiko hizkuntza nagusia alemaniera izanik (%36).

Hori guztia dela bide, Unibertsitatearen alorrean erromantxerak ez du lekurik.

1.1. *Italierak*, berebat, orain dela gutxi arte, ez du leku hori izan.

Suitzar italierradunek, Unibertsitatera heltzean, Italia-ra jo behar izaten zuten. Eta han bazuten, hori bai, halako tratu berezia; eta ikasketak amaitzean, italiar titulazioak bazuen bere lege-balioa *Ticino* kantoitaliarrean.

Aldatu egin da egoera oraintsu, ondoko lerroetan ageriko denez.

Hitz batez, eta Unibertsitateari gagozkiolarik, hautua hau izan da luzaz: alemaniera vs. frantsesa. Edozein eskualde elebidunetan bezalatsu.

2. Suitzako Glotopolitika erabat *luraldetasunezkoa* izanik (Belgikakoaren antzera, beraz), eskolaren alorrean bezala Unibertsitatearenean ere, kokaguneak erabakitzen du irakats hizkuntzaren hautaketa.

Kantoia alemana baldin bada, Unibertsitatean alemanieraz irakatsiko da, eskolan bezalaxe; eta frantsesa baldin bada, frantsesez.

Unibertsitateak, hitz batez, *elebakamak dira* Suitzan; Frantzia, Suedia edo Argentinan bezala.

2.1. Hona hemen, hitzez hitz, Interneten *Lausanne*-ko Unibertsitateetik irakats hizkuntzari buruz guk egindako galderak jaso zuen erantzuna: «La langue d'enseignement est le français. L'anglais est utilisé dans certaines formations postgrades et les troisièmes cycles».

Eta, oraino argiago: «Nous sommes une université de la partie francophone de la Suisse, et nous *ne sommes donc pas bilingues*».

Halaz ere, «la plupart des membres de la communauté universitaire ont appris une ou plusieurs langues étrangères à l'école».

Hori dela-ta, hauxe zen egoera oraintsu arte:

Genève, Lausanne eta *Neuchâtel*-go Unibertsitateak (hurrenez hurren, Geneva, Lausana eta Vaud beren kantoiei lebakarreen kokaturik) frantsesez gauzatzen dira.

Era berean, *Basel* (Basilea), *Zürich* eta *Bern*-ekoak (Berna), alemanieraz ari dira, dagozkien kantoiak bezala.

Bernakoan, dena dela, Berna Suitzako hiriburua delako, eta bertan bizi diren frankofonoen zerbitzutan, gaien %3 azaltzen dira frantsesez.

Friburgoko Unibertsitate Katolikoa, azkenik, *Fribourg-Freiburg* kantoiei elebidunari egokitzeko (frantsesa-alemaniera), Unibertsitate elebiduna da.

Baina bikoizketaz elebidun, *bi Unibertsitate elebakar paraleloz Leuven-Louvain* edo *Abo-Turku*-ren bidetik; eta ez gure herrian legez tatu denaren bidetik nahas-mahasean...

Horrez gain, bi Unibertsitate Politekniko daude, federalak. Bata, zaharrena (1854) eta handiena, *alemaniera hutsez* ari da *Zürichen: Eidgenössische Technische Hochschule* izenekoa. Eta bestea, berria (1968), Vaud kantoiei frantsesean dago kokatua: *Université Polytechnique de Lausanne*. Eta *frantses hutsez* ari da.

2.2. Azkeneko urte hauetan, hala ere, egoera aldatu egin da.

Alde batetik, alemanierazko beste bi Unibertsitate elebakar sortu direlako: *Luzern*-ekoa (1985), hiru Fakultaterekin; eta *St. Gallen*-goa (1988).

Eta bestetik, italierazko Unibertsitate berri bat sortu delako (1996): *Università della Svizzera Italiana* delakoa (Ticino kantoiko hegoaldean), beste hiru Fakultatetan: bata «*Accademia di Architettura*» izenekoa, Mendrisio; eta beste biak Luganon, Ekonomi Zientzietakoa bata, eta Komunikazio Zientzietakoa bestea.

Gure artean zenbait harrigami gerta badakioke ere, italierazko elebakartasun horrek ez du zalantzarako zirikiturik uzten: «*Lingua ufficiale d'insegnamento è italiano*».

Eta 2001-2002ko Gida-liburuan espreski gaztigitzen denez, «*agli studenti d'altra lingua può essere chiesto di superare un esame di comprensione, come requisito d'ammissione*».

3. Halako bilduma eginez gero, beraz, hau dago:

- Unibertsitate bat italieraz, elebakarra;
- Unibertsitate bikoiztu bat, bi lerro paralelotan ari, frantsesez eta alemanieraz;
- 3 Unibertsitate + Politeknika bat, elebakarrak, frantsesez;
- 5 Unibertsitate + Politeknika bat, elebakarrak, alemanieraz.

4. Suitzako Unibertsitate elebidun bakarra delako, aipamen zehatzagoa merezi du *Fribourg-Freiburg*-ekoak.

Friburgo kantoiairen egoera soziolinguistiko orokorra, hasteko, hau da:

- 113.697 biztanle frantsesdun (%61,4).
- 59.824 alemanieradun (%32,2).
- 11.725 (beste).
- Guztira: 185.245 biztanle kantoi osoan.

(Kopuru horiek «Institut National Genevois» izenekoak eman zituen ezagutzera, eta 1980 urteari dagozkio).

Suitzako sistemaren bidetik jokatzuz, Friburgo kantoi elebiduna bera ere, geografikoki, 7 eskualde elebakarretan zatituta dago; taula honetan agertzen denaren arabera:

- 5 eskualde frantses, elebakar: *Sarine, Glâne, Broye, Veveyse* eta *Gruyère* (udal alemanieradun bakar bat, dena dela, azkenekoan);
- eskualde alemanieradun bat, elebakarra: *Sense*;
- eskualde elebidun bat: *Lac/See* izenekoa. Beronek 39 udal ditu, denak elebakarrak: 17 udal frankofono, elebakar; eta 22 udal germanofono, elebakar. Hauek ere, jakina, *geografikoki*, udal elebakarretan banatuak.

Kokapen horretan, bistan denez, Friburgoko Unibertsitateari elebitasuna zegokion. Baina suitzar modura.

Lehenengo hurbilketa batean hau esan daiteke: Friburgoko *Fakultate guztiak bikoiztuta daudela*. Edozer ikas daiteke bertan bai alemanieraz, bai frantsesez. Salbuespen bat: soziologia ikasketak frantsesez bakarrik egin daitezke.

Oro har, beraz, dena bikoiztuta eta simetria osoan:

On y trouve des facultés bilingues; mais elles le sont dans ce sens que les cours sont donnés *parallèlement*

dans chacune des deux langues, et que les étudiants ne fréquentent que ceux qui sont donnés *dans une d'elles*.

Fama denez, hala ere, Ikasketa Teknikoak hobeki burutzen bide dira Friburgon alemanieraz, frantsesez baino; eta, alderantziz, Soziologia eta Kazetaritzaren alorrekoak, frantsesez burutzen direnak agertzen bide dira gailen.

5. Hitz batez, Friburgoko Unibertsitatearen antolakeran, suitzar moldea hartu da gidari:

Les deux communautés linguistiques du canton coexistent dans une paix relative, mais ne vivent pas ensemble.

Elebitasunaren aldeko jarrerak ere desberdinak dira bi hizkuntz-komunitateetan:

Le fribourgeois de la part alémanique est manifestement plus disposé à apprendre le français, que le fribourgeois romand ne l'est à étudier l'allemand.

Friburgoko Unibertsitatearen bikoizketa kantoiaren adibidea da.

Suitzan (Suomin, Belgikan eta abarretan bezala), eskualde «elebiduna» izanik ere, hiritarrak *elebakarrak* izaten baitira.

Ikus, adibidez, McRae-ren liburuko 16. taula (68. orr.): alemanieradunen artean %40 elebakar daude; frankofonoen artean, berriz, %50. Frantzian sumatzen den joera ere pikatuz.

Ohar labur batzuk Quebeci buruz

Kanadako Unibertsitateen azterketak urrutira eramango gintuzke, eta beste lan berezi bat mereziko luke; eta hemen ez dugu egingo.

Ohar batzuk bakarrik *Quebecoei* buruz.

Quebecen bi hizkuntza erabiltzen dira Unibertsitatearen mailan: ingelesa eta frantsesa.

Ikaslerik *gehienak frantsesez* mintzo dira: 184.914 ikasle (1977); eta *gutxiengoa* osatzen dutenak *ingelesez*: 57.446 ikasle.

Unibertsitateak *elebakarrak* dira.

Hiru dira *ingelesez* ari direnak:

- *Bishop's University* (%96 ingelesez, %4 frantsesez).
- *Mc Gill*.
- *Concordia*.

Eta beste hiru *frantsesez*:

- *Laval*.
- *Sherbrooke*.
- *Université du Quebec* (lehengo «Montreal» barne).

Frantsesaren erabilpen maila %97 eta %100 artean dago.

Quebecekoak 6 irakasgune ditu, erabilpen maila haue-
tan:

- *Montréal* %98,9
- *Trois Rivières* %98,39
- *Chicoutimi* %97,-
- *Rimouski* %99,49
- *Hull* %99,45
- *Abitibi* %100

«Como en Bélgica y, en menor grado en Finlandia, las dos lenguas utilizadas casi nunca se mezclan» (*Pompeu Fabra* Unibertsitatearen Txostena, 1997-1999).¶

Bibliografia

Oinarrizko idazlan batzuk:

Deprez, Kas: *Le Néerlandais en Belgique*, itz. Armel Wynants, 1987.

Dessemontet, F.: *Le Droit des langues en Suisse*, Bibl. Nat. Quebec, 1984.

Estudio sobre los usos lingüísticos, Bartzelona, Univ. Pompeu Fabra, 1997.

Gambier, Yves: *La Finlande Bilingue*, Quebec, Documentation de la langue française, 1986.

Mabille, Xabier: *Histoire Politique de la Belgique*, Brusela, Ed. CRISP, 1997.

Majorités et Minorités en Suisse, Institut National Genevois, 1986.

McRae, Kenneth D.: *Conflict and Compromise in Multilingual Societies: Switzerland*, W. Laurier University Press, 1983.

McRae, Kenneth D.: *Conflict and Compromise in Multilingual Societies: Belgium*, W. Laurier University Press, 1986.

McRae, Kenneth D.: *Conflict and Compromise in Multilingual Societies, Finland*, W. Laurier University Press, 1997.

McRae, Kenneth D.: *Conflict and Compromise in Multilingual Societies: Canada*, oraindik ez da kaleratu.

Ruys, Manu: *Les Flamands*, Ed. Lanoo, 1973.

Bat aldizkaria (SEI, Martin Ugalde Parkea, 20140 Andoain): 2. zb., 1990, *Belgikaz*; 30. zb., 1999, *Suomiz*.